

A Königsbergi Töredék versmértéke.

I.

Hogy a K. T. verses mű, azt kezdettől fogva tudtuk, de az igazi mértéket a rongált szavak miatt nehéz helyreállítani, s úgy látszik, mintha az egyes sorok megkülönböztetésében pusztán a találgatásra volnánk utalva. De nekem feltűntek azok a pontok, melyek a hasonmásban (*Zolnai Nyelveml.* 75. l.) világosan láthatók, hátha a sorvégeket jelölik azok, mint majdnem mindenütt, a hol egy vers folyó sorokban van leírva. (Legszébb példája az ilyen sorjelzésnek Zolnainál a Katalin-legenda 270. l.). E pontok szerint osztottam föl tehát a nyelvemléket és öt 4—4-soros versszakot nyertem, melyekben átlag három hosszabb sor közt egy-egy rövidebb fordul elő. A ritmus emelésére csupán a sorok fölött betoldott részleteket kellett egynek kivételével kihagynom és egy (a v. o ?) betűt betoldanom a *chudaltus*-ba, mely Zolnai szerint úgysis csak egyedül itt található alakja a szónak. Így is elég döcögős és egyenlőtlen ugyan a vers, de nem sokkal kezdetlegesebb a R. M. K. egyik-másik költeményénél. Van benne négyszótagú sor 2, öt szótagú 3, hat-hét és nyolcz szótagú 5—5. A sorvégző pont csak 3 helyt hiányzik. — Ebben az eredményben bízva, az új töredékeket is igyekeztem sorokra bontani és $\frac{1}{4}$ ütemű 8 szótagos, néhol $\frac{1}{3}$ ütemű 7 szótagos sorokat találtam; szinte gyanús volt, olyan pattogósan perdültek. Ekkor kerültek kezemhez az új részek hasonmásai. Az 1. lap ki is elégített, mert a teljes sorokból a 11—18-ban öt pontot találtam, s ezekből 4 az én soraimnak végére, 1 pedig oly helyre esett, hol a kibetűzetlen részek miatt nem állapítottam volt meg a sort, Simonyi gyanításai következtében ez az egy is a sor végére került; a hiányos sorokban még 8 más pontot találtam. Ámde a 2. lapon is volt 3 pont a teljes- és 3 a hiányos sorokban, de csak 1 esett az én számításom szerint való helyre.

Közlöm itt a régi töredéket s az új töredék 1. lapjának sorait versalakjukban, továbbá a többi pontjelek helyeit, a pontokat csillaggal jelölve.

Simonyi olvasásait (fentebb 48. l.) tekintetbe vettem, a mi pedig az én gyanításom, azt *dölt* betűvel írom; a kihagyni valókat szögletes, a bevenni valókat kerek zárójelbe fogtam. Kár, hogy a magyar szókritika a class. philológiának világszerte szokásos rekeszjeleit nem így, hanem épen megfordítva használja.

A régi K. T.

	ügy szólának*	
1. Világ[nak] kezdetvitől fugván*	$\frac{4}{4}$	
Rochtonk ez nem lött vala*	$\frac{4}{3}$	
Hugy szűz leány*	$\frac{2}{2}$	
Fiot szülhessén*	$\frac{3}{2}$	
2. Szűz ségnek tükere*	$\frac{3}{2}$	
Tisztán maradhassun*	$\frac{3}{3}$	
És nekünk hírünk	$\frac{3}{2}$	
Benne nē lejessén*	$\frac{3}{3}$	
3. Tudjuk, látjuk [őt] szűz leánynak	$\frac{4}{4}$	
Ki öleben*	$\frac{2}{2}$	
Tart csudál(o)tus fiot*	$\frac{4}{3}$	
Fürisztje musja*	$\frac{2}{2}$	
4. Éteti imleti*	$\frac{2}{3}$	
Ügy hugy anya szilüttét*	$\frac{4}{3}$	
De ki légyen néki atyja	$\frac{4}{4}$	
Ozut nem tudhotjuk*	$\frac{2}{3}$	
5. Ez oz isten mint [őt] esmérjük*	$\frac{4}{4}$	
Kit szeplő nem illethet*	$\frac{4}{3}$	
Mert ha isten ő nüm volna*	$\frac{4}{4}$	
[ő] Benne bínüt lélhetnéink*	$\frac{4}{4}$	

Az új K. T.

1. l. (deba) 4. sor: bizunságut* — 5. s. (v)étüt(t)* világon — 6. s. ségüt* — 7. s. mnia* — 9. s. en* úr istennek — 10. s. *El 11—18. ss.

Én szerető (h)ív szulgám*
 Ki(é)n küvetségüm (vi)sel
 Hesse, anygol(u)knok korát*
 (Ha)mar elé mulhas(sa)
 (Ég)eknek ég(ét) még(é)
 (Já)rhassa és) Názárét
 Várasát mégé lélhesse,
 Ihul vagy(u)n) szöz leánynok
 (L)akadalma, (k)éráli
 Mogzotbel(öl) támadatja,

Dicső Árun ágbe(lő)l
 Áradatja . . támagy
 Gábri(él) és küvetségüm
 (T)é visellyed . .
 Kéraluknok (k)éralátul*
 Isten sé(g)nek anyjához*
 (A)ngyoluknok asszuny(á)huz
 Tisztüs(ön) munkállék
 Küvetségüm huz(j)ád végyed*

19. s. légyen* szűz —

20. s. *Józsépnek jegyüség(hüz)

Ezén szóvol idvüz légy

(Márja isten ma)losztyávol
 Tellyes úr tē véléd vagyun
 Aldutt vogy tē (mēnd asszunyk)
 (F)előtt és tē mihűdnek
 Gyümölcs(e) (*úr Jézus Krisztus*)

25. s. isten* fiú — 26. s. rad.* sze.

2. lap. 12. s. münnyün* vol(ó) — 13. s. asszunynok* ugyon —
 17. s. mutat* és — 22. s. lélé* és — 23. s. pusztó belé takarútá* —
 25. s. lánok* pukul(n)ok. KALMÁR ELEK.

II.

Kalmár Elek hypothesise érdekes és igen tetszetős. Meglehetősen valószínűséggel állítható, hogy a pontok a K. T.-ben a verssorokat (illetőleg az éneksorokat) akarják egymástól elválasztani. — Mindazáltal a fölfedezés módszertani értéke korántsem föltétlen. Ha elfogadjuk, hogy e szöveg kéziratai ponttal jelezték a versvégeket, még mindig kérdéses, hogy a ránk maradt példány pontozása mennyire megbízható. Nem valószínű ugyanis, hogy a szövegnek az a másolásból eredt romlása, melyet maga Kalmár Elek is megemlít, épen a pontokat kimélte volna meg. Már a Kalmár sortördelése elismeri azt, hogy nem minden versvégen van pont; mi biztosítékunk van arra nézve, hogy minden meglévő pont versvégre esik? A helyett tehát, hogy a fölfedezett pontok biztos kiinduló pontokul szolgálhatnának, jórészt maguk is kritikai revisióra szorúlnak, melyhez a támaszpontokat a jelenleg rendelkezésünkre álló adatokhoz képest ismét csak a szöveg versszerű lüktetésében kell keresnünk, a mit pedig épen a pontok segítségével kívántunk megállapítani. Az okoskodás így nagyon közel áll ahhoz, hogy körben forogjon. Kellő óvatossággal azonban ki lehet a bajt kerülni. Két, magában véve nem egészen ismert, de bizonyos viszonyban levő jelenség kölcsönösen megvilágíthatja egymást. Ily kombinatív értéke van a K. T. pontjainak is. A hol a pont és a szöveg versszerű lüktetése összevág, ott mind a kettőt igazoltnak fogjuk tekinteni, s így több sorra nézve véleményünk kétségtelen megerősítését köszönhetjük Kalmár Elek fölfedezésének (pl. az utolsó 3 sorra nézve); ott is jól útbaigazítanak e pontok, a hol a szöveg maga többféle tagolást is megengedne. Pl. pontok nélkül gondolható ilyen felosztás is:

Hogy szűz leány | fiot szülhes || sen, szűz ségnek | tükere ...

A *szülhessen* után levő pont most kizárja a tagolást. De a hol a pontozás és a lüktetés ellentétben van s e pontok szerinti olvasás nem ad ép ritmust, ismét új kérdések előtt állunk. Ilyen kérdés pedig egész özönnel van. Tény, hogy a pontok útján nyert sorok példátlanul különbözők.

Magában véve lehetséges ugyan a legtöbb sor, ámbar a négy tagú sorok igazolandók; de összefüggésükben tekintve, mindenesetre igen gyanús, hogy annyiféle sort kevertek volna össze ily rövid szövegben. Mi az oka, hogy az a 4—4+4—3 tagolású periodus, melyet — úgy látszik — alap-típusul kell tekintenünk, egyszer 3—3+3—3, másszor 4—3+3—2, sőt 2—2+3—2 formát ölt?

Kalmár fel is osztotta a szöveget 4 sorú szakokra; csak rá kell nézni e felosztásra, s azonnal szembe tűnik az a rendkívüli eltérés, hogy egy 8 tagú sornak a másik strófa azonos helyen hol 7, hol 6, hol 5, sőt 4 tagú sor is felel meg. (Megjegyzem, hogy én a régi K. T. utolsó sorát 4—3-nak tekinteném.) E tekintetben az eredmény korántsem oly végleges, mint K. úr feltűnteti, s épen nem lehet megállapodnunk annál, hogy valamilyen verssorokat nyertünk, hanem tovább kell nyomozódnunk s e versalakok ésszerűségét bíráló alá vetni.

Teendők már most: elfogadni nem végleges eredményül (mert ezt csak néhány sorra nézve lehet tennünk), hanem föltételelesen, az utólagos igazolás fentartásával, módszeres eszközül K. úr hypothesisét, mely mégis valami fogható, s egyéb conjecturákkal szemben mégis tényleges *hagyomány*, s azután vizsgálni:

1. Mi lehetett a periodus-alkat főtipusa? (Nézetem szerint a 4—4+4—3, a középkori görög és latin költészet annyira elterjedt formája, mely néhány sorban igen szabatosan feltűnik s a többi felvehető sornál állandóbb.)

2. Mi az oka a sorok nagy eltéréseinek? Mert hiszen ha énekszöveg volt, mégis nagyjában egyenlő hosszúságú sorokra volt szükség.

a) A szöveg romlása okozza-e az eltérést?

b) Vagy a K. T. oly kezdetleges verselési fokot tűntet fel, hogy a sorok ily különös egyenlőtlenége is versszámba ment még? Legalább a fordításban talán nem tudtak verselőink ritmust tartani? V. ö. ezzel azt, hogy a ritmus néhány sorban igen pontos, sőt egymás mellett három sorban is.

c) Ha tényleg annyira különbözők voltak e sorok, mi egyenlítette ki a különbséget? Egy szótagnak több hangjegyre elnyújtása az énekben? Milyen határig képzelhető ez, s mily mértékig volt szokásos a nép számára készült énekekben? Lehető-e, hogy 4 szótagot énekeltek 8 hangjegyre?

Részemről azt hiszem, mind e körülményeknek része van a I. ma ismert alakjában. Vizsgálandó, melyiknek mi része van benne.

Legtöbb kérdésre kielégítő választ nyernénk abból, hogy ha sikerülne a K. T. eredetijéül szolgált latin egyházi éneket fölfedeznünk. Esetleg fölvilágosítást nyerhetnénk a K. T. codexének tüzetesebb tanul-

mányozásából is, a mit már Zolnai Gy. is («Nyelvméleink» 74. l.) szükségesnek mondott.

Kalmár úr conjecturái az «Új K. T.» verstagolására és szövegki-egészítésére nézve egyelőre inkább csak szellemes kísérletnek tekinthetők; megbeszélésekbe nem bocsátkozhatom, csak általánosságban jegyzem meg, hogy e conjecturák is sokkal biztosabb alapot nyernének azzal, ha sikerülne a periodus alkatnak főtipusát megállapítani.

NÉGYESY LÁSZLÓ.

III.

U. i. A kézirat beküldése után kaptam meg Zolnai tanulmányát a K. T. szalagjairól (különnyomat a Nyr.-ből). Z. hosszabb vesszorokat vesz föl, de én megmaradnék a föntebbi mérték mellett, egyrészt a pontok egyező támogatása miatt, de azért is, mert így a 3 tagú ütemek mindig a sor végére kerülnek, míg a Zolnai felosztása szerint sor elején is volnának, végre, mert a $\frac{4}{4}$, illetve néha $\frac{4}{3}$ ütem máig is leggyakoribb mértéke a breviárium énekeinek.

Ezen alkalom adtán legyen szabad a következő pár jegyzettel ki-egészíteni Z. tanulmányát: A 9. sorban (N. Gy: u. enec) világosan ezt látni: *ulenec*, vagyis ülének — 12. és 16. s. *követséget visel*: latinosság; fordítása a *gerere* szónak, melyet *magistratus*, *negotium* mellett, mindenféle más szavakkal is összefűztek. — a 19. sorban *turied*, melyet Z. kérdőjellel *türjed*-nek olvas, a mai *törjed* felszólító alaknak látszik; épen az *ü > ö* hangváltozásra legtöbb a példa, s a felszólító máskor is teljes alakú: *végyed* (18. s.), *visellyed* (16. s.) — 43. a hiányos *we* szó mellett *mia* nem érdemel kérdőjelt, mert nem más, mint a többször előforduló *miá*, «miatt» = által, vagy talán «mellett». — 46. s. *fugadot*, fogadat a. m. *fogant* szavunk *fogandás*, «gyermek» jelentéssel. — 52. s. *pustobele*: a mint látom, *pustobele* áll, az *e*-nek felső félköre ép oly nagy, mint az alsó és egészen leér. — Négyesy úr fejtegetésében egyelőre csak az utolsó bekezdésre van az a megjegyzésem, hogy a szavak kiegészítésére nézve csak annyi coniectura származik tőlem, a mennyi folyó betűvel van szedve.

KALMÁR ELEK.